

NIKU Rapport 35

Kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov 2005-2009

Status for forskning pr. oktober 2008

Kari Larsen
Marit Myrvoll
Inga Fløisand

Larsen, K., Myrvoll, M. og Fløisand, I. 2009. Kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov 2005-2009. Status for forskning pr. oktober 2008. - NIKU Rapport 35. 30 s. + vedlegg.

Oslo, desember 2009

NIKU Rapport 35
ISSN 1503-4895
ISBN 978-82-8101-080-2

Rettighetshaver © Copyright Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU.
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon: Vigdis Andersen
Rapporten er kun tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no

Kontaktadresse: NIKU, Storgata 2, 0155 Oslo

Postadresse: NIKU, P.O.Box 736 Sentrum, NO-0105 Oslo
Tlf: 23 35 50 00
Fax: 23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Tilgjengelighet:	Åpen
Prosjektnr.:	1562930
Oppdragsgiver:	Riksantikvaren
Faglig ansvarlig hos NIKU:	Carsten Paludan-Muller

Sammendrag

Larsen, K., Myrvoll, M. og Fløisand, I. 2009. Kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov 2005-2009. Status for forskning pr. oktober 2008. - NIKU Rapport 35.

Det er en uttalt målsetting at forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer skal være kunnskapsbasert, og for å sikre et tilstrekkelig og relevant kunnskapsgrunnlag har Miljøvern-departementet utarbeidet strategidokumentet "*Katalog over Miljøverndepartementets viktigste kunnskapsbehov 2005-2009*". Katalogen skal nå oppdateres, og som et underlag for dette arbeidet har Riksantikvaren ønsket å få en oversikt over forskning av relevans for kulturminneforvaltningen utført i denne perioden. Denne rapporten gir en slik oversikt pr. oktober 2008. Rapporten gir en kvantitativ oversikt over relevante prosjekter som dekker de prioriterte kunnskapsbehovene. Den er ikke en fulldekkende oversikt over all relevant kunnskapsutvikling knyttet til kulturminner og kulturmiljøer i det aktuelle tidsrommet.

Det har vært en forutsetning i prosjektet at datainnsamling skal basere seg på lett tilgjengelig informasjon, og vi har i hovedsak benyttet oss av nettsøk supplert med intervjuer/samtaler med relevante informanter/ressurspersoner.

Gjennomgangen har tatt utgangspunkt i de syv prioriterte forskningsbehovene i *Katalogen* og viser at noen kunnskapsbehov er bedre dekket enn andre. *Integrert forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer og landskap* og *Kulturminner som materiell struktur* er best dekket. Gjennomgangen viser at det er satt i gang flere nye prosjekter innenfor førstnevnte tematikk, hvilket kan innebære at kunnskapsbehovet vil bli ytterligere adressert i løpet av de kommende årene.

Verdiskaping er et av de tverrgående kunnskapsbehovene, og har en del til felles med kunnskapsbehovet *Kulturarven som ressurs i samfunnsutviklingen*. Det er gjennomført noe forskning som dekker dette feltet, og det er igangsatt flere prosjekter som vil kunne gi viktige kunnskapsbidrag fremover.

Når det gjelder kunnskap om *Aktører og medvirkning* i forhold til kulturminneforvaltningen, er det få prosjekter som har forskning på dette som direkte målsetting. Likevel gir flere av prosjektene kunnskap om aktører, prosesser og medvirkning. Kunnskap om effekter og miljøovervåking hører også til dette kunnskapsbehovet. Her er det gjennomført flere gode og relevante prosjekter, blant annet finansiert av EU.

På temaet *Kystkultur*, som også er et tverrgående kunnskapsbehov, er det gjennomført og igangsatt flere prosjekter som har direkte fokus på kystens kulturminner, eller som har dette som del av et større prosjekt. Likevel er det et hovedinntrykk at den totale mengden prosjekter og resultater på dette feltet er relativt beskjedent – sett i forhold til feltes politiske og kulturminnefaglige prioritering (også forskningsmessig).

Når det gjelder *Samiske kulturminner og kulturmiljøer* finnes flere gode og relevante prosjekter som belyser dette feltet. For øvrig pågår det knapt noe fortidsforskning i Nord-Norge som ikke er relevant for samisk kulturminnevern.

Internasjonale prosesser og rammevilkår er det kunnskapsbehovet som er dårligst dekket opp. Vi har identifisert et par prosjekter innenfor EUs 7. rammeprogram som synes å være relevant i denne sammenheng. Ingen relevante norske prosjekter eller publikasjoner er registrert i gjennomgangen.

Gjennomgangen viser at forskningen som er gjennomgått både har gitt konkrete innspill til praktisk forvaltning og samtidig bidratt med et kritisk blikk på dagens forvaltning av

kulturminner og kulturmiljøer. Mange av prosjektene har bidratt til viktig nettverksbygging mellom forskningsmiljøer og dermed lagt et grunnlag for kvalitativ god tverrvitenskapelig forskning fremover. Dette er viktige infrastrukturiltak etterlyst blant annet i Forskningsrådets utredning av forskningsbehovet (Norges forskningsråd 2003).

Emneord: kulturminneforskning – kulturminneforvaltning – kunnskapsbehov – kulturminner – kulturmiljøer.

Abstract

Larsen, K., Myrvoll, M. og Fløisand, I. 2009. The cultural heritage (government) administration's need for research based knowledge 2005-2009. State of affairs per October 2008. - NIKU Rapport 35.

This report sums up the state of the art in research related to cultural heritage conducted between 2005 and 2009. The survey has been made on assignment from the Directorate for Cultural Heritage in Norway. In 2005 the Ministry of Environment launched a strategic document on the need for knowledge related to cultural heritage management in the period 2005-2009. The document is currently being revised, and as part of this process the Directorate wanted a survey of research results relating to the needs identified in the present strategy.

The survey has been based on the seven prioritized research areas related to cultural heritage in the strategy. The empiric foundation for the study is accessible information, basically found on the internet and supplemented with interviews/talks with relevant informants/stakeholders. It has been a premise from the Directorate that the survey shall be quantitative. It has therefore not been possible to evaluate in depth quality and relevance of every project. It has also been a premise that the survey shall concentrate foremost on research financed by the Ministry of Environment through the Research Council of Norway, and further on other activities through the Research Council, relevant Nordic and/or international funded research (for instance by the European Commission) and finally on other relevant Norwegian research in the field. The survey has focus on scientific research, not on shorter reviews, investigations or student theses.

Of the seven strategic research areas, *Integrated management of cultural heritage and landscape* and *Cultural heritage as material culture* are the themes best covered. The survey also shows that during the last years several projects have been initiated within these themes, which indicates an even better coverage in the coming years. When it comes to *Cultural heritage as asset*, including studies on *Heritage and value creation*, a few projects have been conducted, and several are initiated lately, which will give valuable contributions to the knowledge base in these fields.

Regarding the theme *Actors and participation* there are only a few projects that address this problem directly. Still, several other projects provide knowledge about actors, participation and processes. This theme also includes monitoring and effects. Several projects have delivered relevant and good quality results on these themes, especially through EC funding.

When it comes to *Coastal heritage*, several projects have been funded that directly address cultural heritage along the coast alone or as a part of a larger project. Still, it is the impression that the total amount of projects and results related to this theme are rather modest, considering the political and professional attention to this field during the last 10 years.

Sami cultural heritage has been addressed in several good and relevant projects. Incidentally, hardly any heritage research is performed in the north of Norway which is not, in some way or another, relevant to the management of the Sami cultural heritage.

International processes and constraints is the research field which is least covered. We have only succeeded in identifying a couple of projects within the EC 7th Framework programme that seems relevant. In our survey, we have not been able to register any Norwegian projects or publications that seem to be of relevance.

A catalogue of all the relevant projects that form the empirical base for the survey follows as an appendix to the report.

Key-words: cultural heritage research– cultural heritage administration– knowledge gaps.

Forord

Denne rapporten er utarbeidet på oppdrag for Riksantikvaren. Den sentrale målsettingen for oppdraget har vært å utarbeide en statusoversikt over forskning utført i perioden 2005-2008, med relevans for kunnskapsbehovene i katalogen "Miljøverndepartementets kunnskapsbehov 2005-2009" på feltet kulturminner og kulturmiljøer.

Resultatdelen av rapporten er todelt:

- I kapittel 2 gis en oversikt og gjennomgang av relevant forskning sortert etter følgende: forskning finansiert av MD via Norges forskningsråd, deretter andre programmer/aktiviteter i regi av Norges forskningsråd, EU- forskning, nordisk finansiert forskning og avslutningsvis øvrig norsk forskning.
- I kapittel 3 er det gjort en vurdering av hvordan de prioriterte kunnskapsbehovene er dekket, både på et generelt plan og for hvert av de prioriterte temaene.

Det er i tillegg utarbeidet en katalog over relevante prosjekter. Denne følger som vedlegg til rapporten.

Det har vært en forutsetning fra oppdragsgivers side at gjennomgangen i første rekke skal være en kvalitativ oversikt, basert på tilgjengelig informasjon. Innenfor rammene av dette oppdraget har det ikke vært mulig å vurdere kvalitet eller relevans av hvert enkelt prosjekt.

Rapporten er utarbeidet av Kari Larsen, Marit Myrvoll og Inga Fløisand, med bidrag fra Birgitte Skar. Anette Lislrud og May Britt Håbjørg har vært kontaktpersoner hos oppdragsgiver.

Oslo, november 2008

Innhold

Sammendrag.....	3
Abstract.....	4
Forord.....	6
1. Innledning.....	8
1.1 Bakgrunn og formål	8
1.2 Metode og datagrunnlag.....	9
2. Status for forskning av relevans for kulturminneforvaltningen pr. oktober 2008	12
2.1 Forskning finansiert av Miljøverndepartementet via Norges forskningsråd	12
2.1.1 Forskningsprogrammer med finansiering fra Miljøverndepartementet.....	12
2.1.2 Strategiske instituttprogrammer	16
2.2 Forskningsrådsaktiviteter uten MD-finansiering.....	18
2.3 Relevant EU-finansiert forskning	21
2.4 Nordiske prosjekter.....	23
2.5 Annen relevant forskning - Norge	24
3. Kunnskapsbehovene: hva er dekket?	26
Litteratur/kilder.....	29

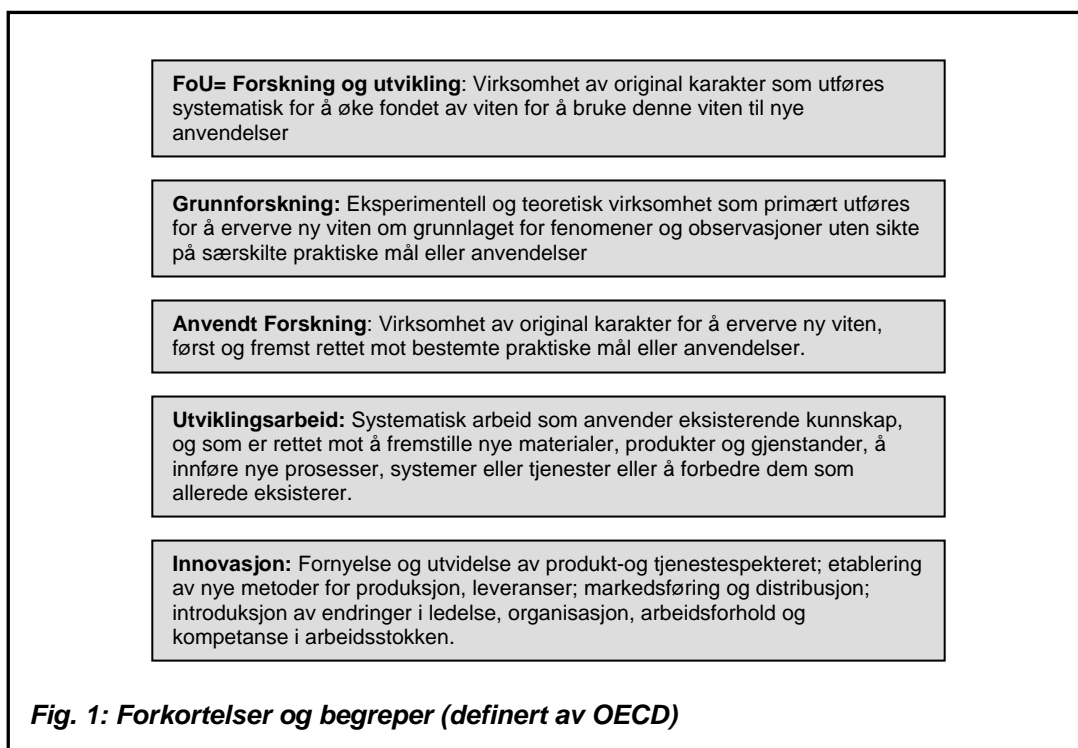
Vedlegg: Katalog over relevante prosjekter

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Miljøverndepartementet (MD) utarbeidet i april 2005 dokumentet ”*Katalog over Miljøverndepartementets viktigste kunnskapsbehov 2005-2009*”. Katalogen danner grunnlaget for forvaltningens prioriteringer av kunnskaps- og kompetansebehov innenfor de ulike fagområdene, både på kort og lang sikt. Prioriteringene som er foretatt danner et viktig grunnlag ved utforming og vurdering av faglige vinklinger til forskningsprogrammer og forskningsaktiviteter. Kunnskapsbehovene som er fokusert i katalogen er likevel i hovedsak rettet mot forskningsbasert kunnskap, og omhandler i liten grad kunnskapsbehov som kan løses ved kortere utredningsoppdrag (se fig. 1 for begrepsavklaringer).

Intensjonen er at katalogen skal oppdateres for perioden 2009-2014, og som et ledd i dette arbeidet har det vært et ønske fra Riksantikvaren å få en oversikt over relevant forskning som er gjennomført innenfor resultatområde 3: Kulturminner og kulturmiljøer slik det er beskrevet i Katalogen. Målet med dette prosjektet er derfor å beskrive hva som er gjennomført av forskning av relevans for kulturminneforvaltningen innen tema beskrevet i dokumentet ”*Katalog over Miljøverndepartementets viktigste kunnskapsbehov 2005-2009*”. Formålet har vært å få en kvantitativ oversikt over prosjekter som er igangsatt eller gjennomført i den aktuelle perioden og om hvorvidt resultatene oppfyller de skisserte kunnskapsbehovene.

Det har vært et ønske fra oppdragsgiver at oversikten i første rekke skulle omfatte forskning finansiert av MD via Norges forskningsråd, deretter andre program/aktiviteter i regi av Forskningsrådet, relevant nordisk/internasjonalt (EU) forskning og til slutt øvrig nasjonal forskning på feltet. Dette er også gjenspeilet i rapportens oppbygging. Hovedtyngden av rapporten er konsentrert om avsnittet forskning finansiert av MD. Det foregår mye viktig og interessant forskning ved universiteter, forskningsinstitutter etc. i de ulike landene. En gjennomgang av deres virksomhet og publikasjoner faller utenfor denne kartleggingen. Vi har

imidlertid sett nærmere på noen utvalgte finansierende institusjoner og resultater av deres virksomhet.

Kunnskapsbehovene i Katalogen er sortert på følgende fire hovedtemaer:

1. Integriert forvaltning og utvikling av kulturminner og kulturmiljøer og landskap, med undertema:
 - a. integriert forvaltning av landskapet
 - b. integriert forvaltning av bygd miljø
 - c. integriert forvaltning av byer og tettsteder
 - d. kulturarven som ressurs i samfunnsutviklingen
2. Aktører og medvirkning i forhold til kulturminneforvaltningen
3. Internasjonale prosesser og rammevilkår - effekter på kulturminner og kulturmiljøer og forvaltningen av disse
4. Samiske kulturminner og kulturmiljøer

Samt tre tverrgående temaer:

5. Verdiskaping
6. Kystkultur
7. Kulturminner som materiell struktur

1.2 Metode og datagrunnlag

Hensikten med oppdraget er å gi en kvantitativ oversikt over relevant forskning i forhold til de skisserte kunnskapsbehovene – for å gi en oversikt over aktivitet. Datainnhenting i prosjektet har derfor basert seg på lett tilgjengelig informasjon, som for eksempel nettsider, og har ikke gått dypere inn i prosjektbeskrivelser eller publikasjoner fra de ulike prosjektene for å avgjøre relevans eller kvalitet.

Kunnskapsoppbygging knyttet til forvaltningsområdet kulturminner og kulturmiljøer skjer innenfor et bredt spekter av fagfelt og profesjoner ved universitet og høyskoler, instituttsektor, museer og andre institusjoner. Denne virksomheten skjer i form av grunnforskning, anvendt forskning, utredninger, miljøovervåking og registreringer. Det er en stor kunnskapsproduksjon på feltet samlet sett, noe som medfører at det ikke har vært anledning til å gå særlig i dybden i de enkelte prosjektene. Det kan derfor forekomme at relevante prosjekter ikke er inkludert, eller at prosjekter med lav relevans er tatt med i oversikten.

Det er laget en katalog over aktuelle prosjekter/publikasjoner som har dannet datagrunnlaget i undersøkelsen, jf. vedlegg 1.

Følgende føringer har vært retningsgivende for datainnsamlingen i prosjektet:

- Prosjektet skal ha fokus på forskning, ikke kortere utredningsoppdrag (som f. eks evalueringer) eller konkrete bestillinger. Det innebærer blant annet at rapporter fra seminarer, konferanser og lignende i hovedsak ikke er tatt med. Derimot er forskernettverk og publiseringer fra forsker-workshops inkludert. Hovedfags- eller mastergradsoppgaver er heller ikke tatt med.
- For at et forskningsprosjekt skal regnes som relevant i forhold til dette oppdraget, må det ha hatt kunnskapsoppbygging rettet mot kulturminner og kulturmiljøer som fokus. Det utføres mye forskning som kan belyse problemstillingene trukket opp i Katalogen, for eksempel innenfor planforskning, materialkunnskap etc. – men slike er ikke tatt med

dersom det ikke er klare mål rettet mot kulturminner og kulturmiljøer eller empiri hentet fra dette feltet.¹

- De syv prioriterte forskningsbehovene (jf. Katalogen) har vært førende for utvalget. Øvrig forskning på kulturminner og kulturmiljøer som ikke kan relateres til disse behovene er ikke tatt med (for eksempel grunnforskning innenfor arkeologi, kunsthistorie etc.²).
- Forskning utført i perioden 2005-2008 har vært prioritert. Prosjekter som har mottatt finansiering inn i 2005 er tatt med (dette er for eksempel relevant for flere SIPer ved Miljøinstituttene, der forrige SIP-periode ble avsluttet 2005). Det samme gjelder relevante publikasjoner fra 2005. Vi har inkludert nylig igangsatte prosjekter samt prosjekter som er avsluttet finansielt men ikke ferdig publisert. Dette fordi det sier noe om aktivitet i forskningsmiljøene på disse problemstillingene, og vil kunne gi en pekepinn på hvordan kunnskapsbehovene er fanget opp og operasjonalisert.

Følgende kilder har vært brukt:

- nettsider til utdannings- og forskningsinstitusjoner nasjonalt (jf. liste, vedlegg 2)
- forskningsfinansierer nasjonalt og internasjonalt (jf. liste, vedlegg 3)
- litteratursøk i BIBSYS og Frida
- samtaler med KAFF-sekretariatet og andre relevante nøkkelpersoner (jf. litteratur/kilder)
- halvårlige lister fra Riksantikvarens bibliotek over nye relevante publikasjoner

Informasjonen som finnes på de ulike institusjonenes og etatenes hjemmesider er av varierende kvalitet og omfang. Det er stor forskjell i hva som publiseres elektronisk av rapporter, artikler etc., men også med hensyn til informasjon om pågående og avsluttede prosjekter, bibliografiopplysninger og personinformasjon (for eksempel om hvem som deltar på hvilke prosjekter), samt til oppdatering av de opplysninger som finnes.

En stor utfordring har imidlertid vært å finne publikasjoner eller andre resultater som kan relateres til spesifikke prosjekter. Det er en kjensgjerning at publisering i vitenskapelige tidskrifter nasjonalt eller internasjonalt, med eller uten fagfelle vurdering, er tidkrevende – både mht til utarbeidelse av manus, innarbeiding av merknader etc. Ofte kan det gå flere år fra prosjektet formelt er avsluttet til vitenskapelig publikasjon foreligger. For de fleste prosjekter gjelder imidlertid et krav om rapportering til oppdragsgiver. Disse kunne med fordel være mer tilgjengelige. Det hadde gjort formidlingen av resultater og annen forvaltningsrelevant informasjon enklere om for eksempel Forskningsrådet la ut rapportene fra Forskningsrådsfinansierte prosjekter på sine hjemmesider. Man skal også merke seg at det ikke nødvendigvis er en direkte sammenheng mellom prosjekt og publikasjon, ettersom en forskningspublikasjon kan være et resultat av et lappeteppe av finansieringskilder og ulike prosjekter; og gjerne over et lengre tidsrom.

En annen utfordring knyttet til å få en oversikt over utført forskning, er at mye av kulturminneforskningen er disiplinbasert. Dette gjenspeiles også til en viss grad i publiseringstilfanget – i den forstand at det er mange fagtidsskrifter (for eksempel Norwegian Archaeological Review,

¹ Eksempler på prosjekter som kan være relevante, men som ikke er tatt med, er prosjektene "Norsk kommuneplanlegging 1965-2005" og "Styringsformer i byutvikling: fra deltagelse som aktivum i government til deltagelse som strategi i governance" innenfor DEMOSREG-programmet, som gir relevant kunnskap inn mot aktører, virkemidler og prosesser i forhold til f. eks forvaltning av kulturminner i by (behov 1 c og 2) eller prosjektet "Detection, assessment and evaluation of mould in buildings in relation to indoor environment and effects on human health" (Jonas Holme/SINTEF Byggforsk) om muggsopp i hus, som vil kunne være av relevans iht til det tverrgående kunnskapsbehovet om kulturminner som materiell struktur, herunder materialer, teknologi, konservering. Dette er prosjekter som vil kunne ha generell relevans for kulturminneforvaltningen, men som ikke har fokus rettet mot kulturminner og kulturmiljøer spesielt.

² Eksempler på dette kan være FRIHUM-prosjektet: "Førmoderne teknologi - legender og arkeologi. En studie av smedens sosiale tveetydighet i myter og materiell kultur" v/Universitetet i Bergen) samt mye EU-finansiert forskning rettet mot formidling og digitalisering (eks. EU-ARTECH Access, research and technology for the conservation of the European cultural heritage, fra 6 RP.

Historisk tidskrift) - som i første rekke retter seg inn mot publiseringer fra egne fag (selv om de også åpner opp for artikler fra beslektede fagområder). I tidsskriftet Primitive tider var der i 2004 en interessant debatt om behovet for kulturminneforskning (for eksempel Krøger 2004, Lillehammer 2004, Omland 2004, Skar 2004). Nådde den bredt nok ut i kulturminneforvaltningen? I hvilken grad bidro dette til en kritisk og bred debatt om kulturminneforskning utover arkeologimiljøet? Det er derfor et spørsmål om mulighetene for å publisere materiale fra anvendt forskning og forskning om forvaltning er tilstrekkelig til stede

2. Status for forskning av relevans for kulturminneforvaltningen pr. oktober 2008

2.1 Forskning finansiert av Miljøverndepartementet via Norges forskningsråd

Miljøverndepartementet kanalisere sine forskningsmidler via Norges forskningsråd, som fordeler midlene gjennom forskningsprogrammer samt i form av basisbevilgninger og strategiske instituttprogrammer (SIP) til miljøinstituttene. Forskningsrådet avgir årlig en rapport til Miljøverndepartementet om bruken av midlene og noen av de oppnådde resultatene. I tillegg publiserer også Forskningsrådet årsrapporter fra miljøinstituttene som gir en oversikt over instituttenes virksomhet og viktigste resultater. For øvrig gjøres resultater tilgjengelig for Miljøverndepartementet og den øvrige kulturminneforvaltningen via forskningskonferanser og –seminarer, samt rapporter, artikler, bøker og andre publikasjoner.

2.1.1 Forskningsprogrammer med finansiering fra Miljøverndepartementet

I perioden 2005-2008 har Miljøverndepartementets bevilgning til miljøvernforskning med relevans for kulturminner og kulturmiljøer vært benyttet innenfor programmene *Landskap i endring*, *Norsk miljøforskning mot 2015 (Miljø 2015)* og *Demokrati, regionalitet og styring (DEMOSREG)*. Det er også tildelt midler innenfor det internasjonale polaråret (International Polar Year (IPY) 2007-2008).

Landskap i endring

Forskningsprogrammet *Landskap i endring - Bruk og forvaltning av kulturmiljø og naturressurser* ble igangsatt i 2000 og avsluttet i 2007. *Landskap i endring* er det første programmet i forskningsrådet som reelt har klart å integrere den anvendte kulturminneforskningen med naturforskning og den miljørelaterte samfunnsforskningen. Forskningsrådet vil oppsummere programmet som helhet i løpet av 2008.

Prosjektene som har vært gjennomført i perioden 2005-2008 har gitt konkrete innspill til praktisk forvaltning og samtidig bidratt med et kritisk blikk på dagens forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Gjennom programmet er det også etablert nettverk og samarbeid mellom forskere, forskningsmiljøer og institusjoner. Slike samarbeid er viktige grunnlag for å få til kvalitativt god tverrvitenskapelig forskning fremover (mer om dette nedenfor).

Totalt i programperioden 2000-2007 har det vært 12 prosjekter av særlig relevans for kulturminner og kulturmiljøer, hvorav åtte i tidsrommet 2005-2008. Disse viser en bredde i ulike kulturminner og kulturmiljøer som er i fokus, et geografisk og tidsmessig spenn, og ikke minst en variasjon i grunnforskning, anvendt forskning og tverrfaglighet. To av prosjektene har særlig fokus på kystlandskapet; tre har fokus på jordbrukslandskapet, ett har fokus på samiske kulturminner og kulturmiljøer, ett har fokus verdiskaping og ett er teoretisk basert og tar for seg kulturminnevernets verdigrunnlag.

Kystlandskapet

Prosjektet *Kulturmiljøer fra jernalderen og eldre historisk tid i Kyst-Finnmark. En undersøkelse med utgangspunkt i fenomenet mangeromstuffer*, har særlig fokus på kystlandskapet. Prosjektet har både elementer av grunnforskning, og et landskapsmessig og forvaltningsmessig aspekt: å forstå prosessene som har skapt større sammenhengende kulturmiljø langs kysten av Finnmark i jernalder og tidlig historisk tid. Gjennom prosjektet tas det også sikte på å utvikle kriterier for vern og forvaltning av disse kulturminnene og kulturmiljøene. Prosjektet har involvert forskere fra flere fag (arkeologi, historie, osteologi), og

fra ulike institusjoner, både nasjonalt (Universitetet i Tromsø, NIKU) og internasjonalt (Vitenskapsakademiet i Polen, Stirling University i Skottland og City University of New York). Prosjektet er ikke ferdigstilt, men det foreligger flere publikasjoner (se vedlegg 1). Prosjektet er for øvrig knyttet opp til et tilsvarende doktorgradsprosjekt som har finansiering under FRIHUM. Prosjektet er ikke avsluttet.

Det andre prosjektet som tar for seg kystens kulturminner er *The management of cultural heritage in marginalised coastal communities*. Prosjektet har et tverrfaglig fokus og inkluderer fagene arkeologi, antropologi, historie, samfunnsplanlegging og reiselivsforskning. Prosjektets viktigste resultat er at studieområdene, som alle var uten avmerkinger i Riksantikvarens kulturminnedatabase, kunne oppvise en overraskende rikdom av kulturminner. I tillegg belyste prosjektet problematikken knyttet til forholdet mellom formelt vern og lokal verditilskrivelse til kulturminner og landskap.

Jordbrukslandskapet

De tre prosjektene som tar for seg jordbrukslandskapet er:

- *Jordbrukets rolle som kulturbærer*
- *DEMOTEC-N – Developing of a Monitoring System for Cultural Heritage through European Cooperation – The Norwegian Project*
- *Redefining Rural Resources; Local capacity building in sustainable management of cultural historic environments of mountain summer farming*

Alle tre prosjektene har en tverrfaglig tilnærming i sine studier, og har et klart anvendt perspektiv. Forskningsfokus i alle disse prosjektene har vært rettet mot en integrert forvaltning av det rurale landskapet og aktører, prosesser og virkemidler. Prosjektene har hver for seg dannet grunnlag for konkrete forslag til strategier og tiltak for fremtidig forvaltning. For eksempel har prosjektet *Jordbrukets rolle som kulturbærer* bidratt til å konkretisere, nyansere og problematisere jordbrukets kulturarv gjennom å rette søkelyset mot hva som defineres som jordbrukets kulturarv både nasjonalt og internasjonalt. Analysen har vist at de nordiske land i sterkere grad enn øvrige europeiske land vektlegger aktiv bruk og bondens rolle som sentral for opprettholdelse av denne kulturarven. Prosjektet har også foretatt analyser av de økonomiske virkemidlene på dette feltet, og kommet med konkrete anbefalinger til videre strategier og forvaltningsutvikling.

Prosjektet *DEMOTEC* gir større forståelse for hvordan endringer og nedbryting av kulturminner på ulike skalaer (landskap, kulturminne, dekorerte flater) henger sammen, og har utviklet et overvåkingssystem hvor ulike skalaer integreres. Prosjektet viser blant annet at kulturminneforvaltningen må balansere to motstridende hensyn; å utvikle overvåkingsmetoder, og å lette folks tilgang til kulturminner for slik å øke kunnskapen om dem. Konkrete resultater fra prosjektet er et overvåkingssystem for kulturminner og kulturmiljøer, en pilotdatabase for tilstandsovervåking og metoder for lokal medvirkning.

Prosjektet *Redefining Rural Resources; Local capacity building in sustainable management of cultural historic environments of mountain summer farming* har sett på hvordan ulike forvaltningssystemer, virkemidler og komplekse eiendomsforhold former utviklingen av seterlandskapet, spesielt med hensyn til hvordan ulike brukergrupper kan påvirke forvaltningen. Et viktig bidrag fra prosjektet handler om hvorvidt den kulturhistoriske multifunksjonalitet i bruken av fjellet avspeiles i dagens markedsføring av seterområdene. Videre er bygningsmiljøene i seterlandskapet blitt analysert for å belyse forholdet mellom tradisjonelle bygningsformer og praktiske tilpasninger som oppstår når historiske interesser skal kombineres med dagens krav til funksjonalitet. Dette har dannet grunnlag for konkrete anbefalinger om videre strategier og fremtidig forvaltningspraksis på dette feltet.

Samiske kulturminner og kulturmiljøer

Prosjektet *Forming, endring og forvaltning av samiske bosteder i Tysfjord* har hatt som målsetting å tolke det bygde landskapet med hovedvekt på bostedet, slik det viser seg i samisk miljø i dag. Prosjektet har gjennomført en sammenligning mellom bostedene i Tysfjord og samiske områder lenger nord og inkluderer en overordnet diskusjon om samisk arkitektur og estetikk. Studiene viser at selv om bruken av nye hus og ferdighus uttrykker en tilpasning til en moderne livsform, peker bruken av bostedet, både i sentrumsområder og i eldre hus i fjorden på en tradisjonell praksis. Disse tradisjonelle verdiene styrkes gjennom utvikling av et lokalt bosetningsmønster som baserer seg på slektskap og samiske nettverk.

Verdiskaping

Prosjektet *Kulturminner og verdiskaping. Om beregning av de økonomiske effektene av kulturminneverdiene på Røros* har sett på forholdet mellom kulturminneforvaltning og økonomisk verdiskaping på Røros. Prosjektet har gjennomført en analyse av den lokale forvaltnings- og planhistorien og har identifisert flere "kamper" mellom vern og utvikling. En undersøkelse av reiselivsaktiviteten på Røros og en intervjuundersøkelse blant deler av lokalbefolkningen viser at verdiskaping knyttet til kulturminner først og fremst gir utslag i forhold til turisme og reiselivsutvikling. Det synes ikke å gi sterke effekter knyttet til attraktivitet som bosted eller som ramme omkring annen næringsvirksomhet. Prosjektet har gitt viktig kunnskap om byutvikling, verdiskaping, prosesser og aktører.

Kulturminneforvaltning

Bare ett prosjekt har kulturminneforvaltningen selv som studieobjekt. Prosjektet *Verdisetting og målsettinger i kulturminnefaglig forskning og forvaltning* har sett på kulturminnevernet som institusjon. Gjennom å se på forholdet til fenomenet "fortid" har studien beskrevet og analysert grunnlaget for den norske kulturminneforvaltningens verdigrunnlag de siste ca. 20 år. Det konkluderes med at kulturminneforvaltningen opererer med to former for fortid: en ytre, kalkulerbar og verdinøytral fortid som defineres som noe likt den rene natur, og en fortid av og for nåtidens samfunn som kan brukes i ideologisk og politisk sammenheng. Begge definisjonene brukes strategisk av forvaltningen. Dette står i kontrast til flere tidligere undersøkelser som har hevdet at interessen for og nærheten til kulturminner i landskapet er betydelig i de fleste lokalsamfunn.

I tillegg til disse åtte prosjektene, er det andre relevante prosjekter der kulturminner og kulturmiljøer inngår som deltema i større studier. Det er fire prosjekter som særlig peker seg ut:

- *Coastal landscape changes at the top of Europe: Threats and opportunities for maintenance, restoration and development (TOPCOAST)*
- *Down by the riverside: Urban public nature-related attitudes and activities as a knowledge base for river restoration and management*
- *From production to consumption: New approaches to the rural landscape and implications to policy making, planning and management*
- *Coastal Sami landscapes: Communities and management regimes in the twenty-first century*

Av disse fokuserer ett på samiske kulturminner og kulturmiljøer, ett har fokus på kulturminner i by, aktører og prosesser og to har særlig fokus på landskap. Det siste gjelder prosjektet *Down-by-the-riverside* som blant annet har gjennomført studier langs Alna-elva i Oslo for å undersøke kulturminnenes betydning for friluftsliv i byen. Dette forholdet er forholdsvis lite undersøkt, og denne studien er et viktig supplement i så måte. Studien viser imidlertid at forholdet til kulturminner og kulturmiljøer i liten grad styrer eller virker inn på aktivitetene til de brukergruppene som ble spurt (barn og voksne) (se for eksempel Bjerke 2006a,b).

MILJØ 2015

Programmet *Miljø 2015* er etablert for perioden 2007-2016, og bygger på fem tidligere miljøforskningsprogrammer³. Programmet har så langt hatt to utlysninger, en i 2007 og en i 2008. Søknadene levert i 2008 vil bli behandlet og avgjort i november 2008. Det er ventelig at det vil komme flere prosjekter her av relevans for kulturminner og kulturmiljøer ettersom dette temaet var særlig prioritert i utlysningen. Ved tildelingen i 2007 ble det tildelt midler til fire prosjekter med relevans for kulturminner og kulturmiljøer:

- *Cultural heritage as an asset for economic added value; selection processes from a coast - inland perspective*
- *Local heritage values and cultural heritage plans in urban fringe areas*
- *VEGA 2045: World heritage and local knowledge - integrated modelling and scenario building for nature and cultural heritage management*
- *Conservation Covenants in Norway (CoCoviN) - moderating conflicts, reducing biodiversity loss and improving resource management?*

Det første prosjektet vil ha fokus på både kyst og verdiskaping. Det andre prosjektet vil ha fokus på randsoner i byer og tettsteder, men vil også si noe om aktører, medvirkning og lokale planprosesser. Prosjektet på Vega vil i første rekke ha fokus på landskap og aktører/prosesser, og vil, som en av de få studiene på dette feltet, benytte scenariemetodikk som en del av forskningsarbeidet.

DEMOSREG

DEMOSREG-programmet startet i 2005. Innenfor programmet er det ett prosjekt med relevans for MDs kunnskapsbehov. Prosjektet *Kulturarv og stedsidentitet* ser nærmere på bruken av kulturarv i moderne byutvikling. Med utgangspunkt i teori- og erfaringsgjennomgang samt ny empiri fra fire norske byer, vil prosjektet analysere hvorvidt kultur, og mer spesifikt kulturarven, har fått noen sentral posisjon i moderne byutvikling. Prosjektet vil vurdere hvilke konsekvenser og utfordringer dette kan ha for planlegging, for den miljøbaserte byutviklingstradisjonen og for kulturminneforvaltningen. Prosjektet skal avsluttes i løpet av 2009.

IPY

Det internasjonale polaråret startet 1. mars 2007 og varer ut 2009 (med avslutningskonferanse i Oslo juni 2010). Det er det fjerde i rekken av "polarår" siden det første ble arrangert i 1882-83. Over 200 samarbeidsprosjekt er godkjent som Polarårsprosjekt av den internasjonale komiteen. Det er norsk deltakelse i vel halvparten av disse prosjektene. Norge har finansiert 26 forskningsprosjekt med totalt 289 millioner kroner over særbevilgningen til Polaråret. I tillegg er ytterligere fire prosjekter finansiert over Norges forskningsråds programmer NORKLIMA og NARE⁴ (www.ipy.no).

Av de norskfinansierte prosjektene er det ett som adresserer kulturminner og kulturmiljøer gjennom et av sine delprosjekter: *Arctic Natural Climate and Environmental Changes and Human Adaptation: From Science to Public awareness (SciencePub)*. Hovedproblemstillingen i prosjektet er: "Hva er de naturlige klima- og miljøendringer i Arktis, og hvordan har mennesket tilpasset seg disse?". Prosjektet har et sterkt fokus på formidling av kunnskap og vektlegger populærvitenskapelig formidling. Det publiserer aktivt underveis, blant annet på nett og i aviser. Delprosjektet med kulturminnerelevans er grunnforskningsorientert (arkeologi - om menneskets tidlige postglasiale bosetning og tilpasning i det nordlige Fennoscandia) og svarer ikke direkte til behovene i Katalogen, selv om man kanskje skulle kunne si at det vil kunne tilføre ny kunnskap om kulturminnebestanden (jf. det tverrgående temaet *Materiell struktur*).

³ Landskap i endring, forurensningsprogrammet PROFO, Biologisk mangfold, Villaksprogrammet og Rammebetingelser for bærekraftig utvikling RAMBU

⁴ NORKLIMA= Klimaendringer og konsekvenser for Norge, NARE= Norwegian Antarctic Research

Det er i tillegg verdt å nevne at det under IPY er flere prosjekter med Svalbard som studieområde, og med norske forskere som deltakere. Særlig skal nevnes det nederlandsk-initierte *LArge Scale Historical Exploitation of Polar Areas – LASHIPA* (www.lashipa.nl). LASHIPA-prosjektet har et tverrfaglig fokus rettet mot jakt-, hvalfangst-, gruvebosettinger og forskingsstasjoner. I tillegg er det også et større flernasjonalt nettverk som har Kinnvika/Nordaustlandet som studieområde. Riksantikvaren deltar for øvrig selv i disse prosjektene.

2.1.2 Strategiske instituttprogrammer

Forskningsrådet fordeler midler til strategiske instituttprogrammer ved forskningsinstituttene. En oversikt over SIPer tildelt miljøinstituttene viser at det er flere SIPer med relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene. Det gjelder i første rekke SIPene ved Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), men også felles-SIPer med deltakelse fra flere institutter - enten med uttalt kulturminnefokus eller der kulturminner er inne som delstudie/deltema.

SIPer ved NIKU

Tidsrommet 2005-2008 omfatter to programperioder med SIP på NIKU. Den første ble avsluttet i 2005 og den andre startet i 2006 (med varighet ut 2010).

I perioden 2001-2005 var det tre SIPer som fikk finansiering:

- Landskap som kulturminner
- Kulturminner – byggverk, anlegg og gjenstander
- Materialkunnskap som grunnlag for en bevaringsstrategi

Forskningen innen de tre programmene har vært tett koplet, og mange prosjekter har tatt mål av seg til å løse kunnskapsbehov på tvers av programmene under de tre tverrgående temaene verneideologi, miljøovervåking og kulturmiljø. *Landskapet som kulturminne* har utviklet en tverrvitenskapelig forskning omkring kulturminner og kulturmiljøer i landskapet, og særlig belyst vår evne til å forstå, analysere og definere sammenhenger av kulturminner i landskapet ut fra et samfunnshistorisk perspektiv. Det er også etablert et kunnskapsgrunnlag for å identifisere, avgrense og verdisette kulturhistoriske sammenhenger i landskapet (for eksempel Barlindhaug og Holm-Olsen 2005), for overvåking av disse verdiene og om kulturmiljøer som er spesielt truet (for eksempel Jerpåsen og Swensen 2005).

Programmet *Kulturminner: Byggverk, anlegg og gjenstander* har lagt vekt på tre store tidsavsnitt: middelalder, 1500- og 1600-tallet samt industrialismen etter 1850. Et fellestrekk ved mange av disse prosjektene er at de er gjennomført innenfor fler- eller tverrdisiplinært samarbeid, og at de har levert resultater med stor relevans for praktisk forvaltning av kulturminner. Dette henger blant annet sammen med at mange av prosjektene er utviklet i dialog med kulturminneforvaltningen og andre brukergrupper. Programmet har blant annet levert kunnskap om overvåking og forvaltning av middelalderbyer (Petersen og Sandvik 2005) og innspill til forvaltning av den etterreformatoriske byen (McLees 2005).

Programmet *Materialkunnskap som grunnlag for en bevaringsstrategi* har hatt som hovedmål å bidra til å videreutvikle metoder for undersøkelse og bevaring med vekt på kildeverdier som finnes i kulturminnenes materialer. I løpet av programperioden er det blant annet utviklet systematikk og teknikker, samt prøvd ut metoder for identifisering, dokumentering og håndtering av kildeverdi, f.eks i prosjektet om lysekroner fra Nøstetangen glasverk (Bjørke 2005) og om identifisering og datering av gamle tømmerhus (Stornes 2005).

Fra og med 2006 er det to SIPer som har fått finansiering:

- Conservation of cultural heritage – careful management of changes (PRECARE)
- Processes of change in urban environments: cultural heritage, urban development and regionalism (BY-SIP)

Innenfor BY-SIPen er det overordnede målet å utvikle kunnskap for å integrere kulturarv som en ressurs i arbeidet med planlegging og utvikling av byer. Mange prosjekter er startet opp, men bare et fåtall er avsluttet og/eller publisert. Som et eksempel kan nevnes at en artikkel i Fortidsvern (Berg og Omland 2007) belyser hvordan den potensielle konflikten mellom bevaring og utvikling håndteres som en del av en bys endringsprosess. Sentralt i prosjektet er en diskusjon av hvilke kulturminneverdier som vektlegges i forvaltningen av byer under større endringsprosesser. Prosjektet vil videreføres i perioden 2008-2010 med tittel: *Sentrumsutvikling med kulturminner som ressurs i et flerkulturelt og fragmentert bymiljø – case Strømsø, Drammen.*

I tillegg er det fra 2006 en felles-SIP som koordineres av NIKU:

- Continuity and change – cultural environments and sustainable landscape development (CONSENSUS)

Programmet har blant annet fokus på internasjonale og nasjonale landskapsforandringer og deres effekt på kulturmiljø som grunnlag for å utvikle metoder for strategisk konsekvensvurdering og indikatorer. Programmet skal også frembringe kunnskap og metoder for å integrere kulturmiljøhensyn i kommunal/regional planlegging og utvikling samt metoder og prosesser for å utløse lokal mobilisering og engasjement. Kystkulturmiljøer vil ha et spesielt fokus.

FellesSIPer

Konsekvensutredninger (2001 – 2005):

Programmet har bidratt til at det er etablert et konkret, tverrfaglig samarbeid mellom miljøinstituttene for økt kunnskap og forskning om konsekvensutredninger (KU). Konkret drøfting og evaluering av KU-saker har gitt utvidet kunnskap om konsekvensutredningssystemet i Norge – dets faglige svakheter og utfordringer. Flere prosjekter har tatt for seg blant annet verdivurderinger og sårbarhetsbegrepet (Erikstad et al. 2006; Kværner et al 2006). Når det gjelder sårbarhet, er for eksempel konklusjonen at: *...sårbarhetsbegrepet er best egnet for overordnede analyser og arealbetraktninger i grov, oversiktlig målestokk. Konseptet er særlig nyttig i tidlige faser av KU, der alternativer utformes og undersøkes. Ved å innføre oversiktsanalyser av miljøets sårbarhet i starten av KU-prosessen, kan miljøhensyn få en mer framtrædende posisjon ved utarbeidningen av prosjektalternativer, samtidig som grunnlaget for avgrensning og presisering av undersøkelsesomfanget (scoping) bedres.* (Tesli et al 2006: 32).

Kulturminner og kulturmiljøer i en integrert kystsoneforvaltning

Dette programmet løp som selvstendig SIP i to år, 2004 – 2005. Fra 2006 er KystSIP lagt inn som en del av NIKUs SIP CONCENSUS, der landskap er et overordnet tema. Hittil er det valgt å konsentrere innsatsen om ett studieområde: Nøtterøy kommune. Det er blant annet sett nærmere på erfaringer med regional og kommunal planlegging og forvaltning av kystens kulturminner og kulturmiljøer etter plan- og bygningsloven (PBL), og hvordan disse verdiene oppfattes og verdsettes blant ulike lokale aktører (Stokke og Skogheim 2007). Studien har blant annet vist at det er stor interesse og engasjement blant lokalbefolkningen som bør benyttes som en viktig ressurs i kommunens planlegging og videre arbeid, samtidig som det er: *... viktig med faglige analyser fra eksperter innenfor ulike faglige felt. Kulturmiljø er et vanskelig begrep å operasjonalisere, også for eksperter, og bred deltakelse kan derfor være en fruktbar vei å gå i bestrebelsene på å identifisere og avgrense kulturmiljøkvaliteter og når det gjelder vurderinger av hvilke verdier en ønsker å ta vare på.* (Stokke og Skogheim 2007:5-6).

Friluftsliv i endring

Norsk institutt for naturforskning (NINA) koordinerer programmet som utføres i samarbeid med Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og NIKU. Programmet startet opp i

2004 og fokuset er forvaltningen av det bynære friluftslivet og friluftsliv for minoritetsgrupper. Som del av arbeidet er det utarbeidet en rapport om kunnskapsstatus om forvaltning av friluftsområder i de største byene i Norge. Det er også gjennomført undersøkelser om forvaltningen av friluftsområder langs kysten, i byene og i bymarkene. Denne vil bli publisert i løpet av 2008. I tillegg er det gjennomført en undersøkelse om friluftsliv langs Alna i Oslo, der hensikten er å kartlegge ulike gruppers bruk av et friluftsområde (jf. ovenfor om *Down-by-the-riveside*) (Bjerke et al 2006a, 2006b).

The future of Norwegian nature: Applying foresight, scenario and forecast methodology within an ecosystem context, NATURE 2020+

Denne SIPen, som startet i 2006, har blant annet som mål å utvikle scenariometodikk og å gjennomføre scenarioprosesser i ulike norske landskaper. Dette vil være i tråd med de kunnskapsbehov som er beskrevet i Katalogen under kunnskapsbehov *Aktører og medvirkning*, og særlig i tilknytning til effekter. Det er gjennomført et scenarie-seminar på Smøla med medvirkning fra forskere, forvaltning og lokalbefolkning (Thomassen et al 2008).

Adapting to Extreme Weather in Municipalities: What, How and Why? (KLIMA)

Programmet startet opp i 2006 og har fokus på tilpasninger til klimaendringer i kommunene, med hovedmålsetning å utforme en manual for kommunene som kan benyttes som verktøy i deres arbeid med tilpasninger til klimaendringer. Programmet har etablert en nettside med praktisk veiledning til kommunene (www.klimakommune.no).

2.2 Forskningsrådsaktiviteter uten MD-finansiering

Flere andre programmer og aktiviteter innenfor Forskningsrådssystemet finansierer forskning av relevans for kulturminner og kulturmiljøer. Det skal understrekes at disse prosjektene ikke svarer direkte på de prioriterte kunnskapsbehovene, men vil likevel kunne belyse flere viktige problemstillinger innenfor Kunnskapsbehovene (jf. også side 7 om føringer for foreliggende rapport). Nedenfor gis derfor en summarisk oversikt over de viktigste prosjektene, for øvrig henvises til vedlegg 1.

AREAL-programmet

Areal- og naturbasert næringsutvikling (AREAL-programmet) startet opp i 2005 og har ikke bevilget midler til prosjekter med direkte relevans for kunnskapsbehovene i Katalogen. Noen prosjekter vil imidlertid kunne bidra med relevant kunnskap. Det ene er prosjektet *Innovation in small scale rural tourism: How to organise for improvement and expansion?* i regi av Norsk Senter for bygdeforskning, som vil kunne være av relevans i forhold til kunnskapsbehovet om verdiskaping og kunnskap om aktører og medvirkning. Prosjektet skal blant annet se på hvordan små reiselivsbedrifter i distriktene kan ekspandere gjennom innovasjon og forbedret organisering. Et særlig fokus er rettet mot samarbeid mellom bedrifter og hvordan myndighetene bedre kan legge til rette for innovasjon i denne bedriftsgruppen. Norsk kulturarv er en av samarbeidspartnerne i prosjektet.

Et annet prosjekt som kan bidra med relevant kunnskap er *Kulturelle landskap i den rurale periferien: Fra utgått landbrukspolitikk til innovativ landskapspolitikk* ved Telemarksforskning i Bø, som også ser på verdiskaping med utgangspunkt i landskapet. Prosjektet har tatt mål av seg å utforme strategier, verktøy og modeller som grunnlag for en innovativ landskapspolitikk i den rurale periferien. I tillegg har Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning fått tildelt midler til et prosjekt med tittelen *Changing cultural landscapes: stakeholders preferences, values and priorities*. Alle tre prosjektene er relativt nylig startet opp.

Fra 2007 ble AREAL-programmet slått sammen med TRE-programmet under navnet Natur og næring (NATUROGNAERING). Før dette delte FoU-programmet TRE ut midler til et prosjekt som er relevant for kulturminner og kulturmiljøer: *Beskyttelse av tre i utvendig kledning og i tømmervegger*. Et av delmålene i prosjektet er å studere tidligere tiders

metoder for å redusere råteangrep i utvendig kledning av tre. Prosjektet vil, ut fra prosjektbeskrivelsen, kunne gi kunnskap om konservering, håndverkstradisjoner og tradisjonsbaserte løsninger.

Kulturforskningsprogrammene

I løpet av perioden 2005-2008 er det innenfor to kulturforskningsprogrammer gitt midler til forskning av relevans for kulturminner og kulturmiljøer. I programmet *Kulturforskning KULFO* (2003-2007) er det ett prosjekt med direkte relevans for kulturminner og kulturmiljøer: *Plassens politikk og poesi. Aktualisering av myte, minne og monument i en moderne kontekst* ved Universitetet i Bergen, Institutt for kulturstudier. Prosjektet har stått for flere publiseringer, blant annet boken *"Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur"* (Selberg og Gilje 2007). Prosjektet har bestått av flere delprosjekter, som gjennom ulike empiriske studier viser hvordan steder skapes gjennom menneskelig aktivitet, og hvordan steder påvirker folk og deres handlinger. Prosjektet har hatt fokus på å undersøke hva som skjer når plasser og monumenter politiseres, poetiseres og fylles med mening via fortellinger og minner i en tid der det hevdes at de store narrasjonene har utspilt sin rolle.

Forskningsrådet startet i 2008 opp et nytt kulturforskningsprogram, *Kulturell verdsetting (KULVER)*, som skal gå i perioden 2008-2012. Programmet har hatt sin første tildeling, og ett av prosjektene har særlig relevans for kulturminner og kulturmiljøer. Prosjektet *Routes, Roads, and Landscapes: aesthetic practices en route, 1750-2015* ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, skal studere det moderne landskapets estetisering gjennom å se på bl.a. 1700-tallets topografiske litteratur, 1800-tallets jernbaneutbygginger og det 20. århundrets turistveiprosjekter. Ettersom prosjektet starter opp inneværende år er det for tidlig å si noe om resultater, men på grunnlag av prosjektbeskrivelsen kan det antas at prosjektet vil kunne levere relevant kunnskap omkring *Integrert forvaltning av landskapet*, for eksempel som en tverrfaglig analysemetode og tilnæringsmåte for å belyse steder og landskap som kulturytringer og kulturbærere.

Frittstående prosjekter

Om frittstående prosjekter heter det at: *Frittstående prosjekter er et av Forskningsrådets viktigste virkemidler for å ivareta fri, forskerinitiert grunnforskning som ikke er tilknyttet et forskningsprogram eller infrastrukturiltak. Aktiviteten skal bidra til grunnleggende teori- og metodeutvikling og vitenskapelig fornyelse av fagene* (www.forskningsradet.no).

Under fagkomiteen for humaniora⁵ er det tildelt midler til syv prosjekter av relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene. Ut over dette kommer en rekke tildelinger til grunnforskning (for eksempel doktorgrader) og ulike mindre prosjekter.

De syv prosjektene er:

- *Arkitektur i Nord-Norge*
- *Colony, Empire, Environment: A comparative international history of 20th century Arctic*
- *Den eldre barokken i Norge - bygningsformer og bokultur 1660 – 1733*
- *Kulturmiljøer fra jernalderen og eldre historisk tid i Kyst-Finnmark*
- *Moderne monumenter. Monumentalarkitekturen i norsk modernisme*
- *Overgangen til kristen samisk gravskikk etter 1600: En undersøkelse av gravskikkens betydning som kulturelt konstituerende element*
- *Sørsamisk landskapsforståelse i et religionsvitenskapelig perspektiv*
- *Vågar i Lofoten; marked, kjøpstad, fiskevær og væreiergård*

⁵ Det er mange fagkomiteer, blant annet: humaniora FRIHUM, samfunnsvitenskap FRISAM, og miljø- og utviklingsforskning FRIMUF. Det er bare innenfor humaniora det er relevante prosjekter for dette oppdraget.

Prosjektene spenner vidt både tematisk, geografisk og tidsmessig, og dekker flere av de prioriterte kunnskapsbehovene. To av dem har hatt særlig fokus på kystkultur, to av dem et særlig fokus på samiske kulturminner og kulturmiljøer, tre på arkitektur/bygningsmiljøer og ett på arktisk kulturarv.

Prosjektet *Arkitektur i Nord-Norge* ved Universitetet i Tromsø har publisert en rekke artikler og, ikke minst, praktboken med samme navn (Hage et al 2007). Prosjektet er et arkitektur-historisk samarbeidsprosjekt, og har levert den første samlede arkitekturhistoriske oversikt for Nord-Norge. Prosjektet har særlig relevans for kunnskapsbehovene knyttet til integrert forvaltning av byer og tettsteder og bygd miljø, men også for materiell struktur og til dels kystkultur. Også prosjektet *Den eldre barokken i Norge - bygningsformer og bokultur 1660 – 1733* er særlig relevant for forvaltning av bygd miljø og materiell struktur. Dette er et doktorgradsprosjekt som avsluttes høsten 2008.

Program for samisk forskning 2001-2005

Programmet var et grunnforskningsprogram, noe som gjenspeiler seg i prosjektene. Det er gjennomført flere prosjekter av relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene for kulturminner og kulturmiljøer innenfor dette programmet, ikke minst fordi kunnskapsbehovene i Katalogen også er rettet mot grunnforskning på dette feltet. Følgende prosjekter regnes som relevante:

- *Etniske relasjoner i Nordre Nordland i historisk perspektiv*
- *Kulturtradisjoner og etniske relasjoner i Hedmark i senneolitikum og bronsealder (doktorgrad – ikke avsluttet)*
- *Samiske gårds- og bygdenavn i muntlig tradisjon, historiske dokumenter og statens navnepolitikk (doktorgrad)*
- *Når kultur skal bevares. Offentlig forvaltning av samiskhet (doktorgrad)*
- *Sørsamisk historie i Ytre Namdal - Tolking av bosettingsmønstre og næringstilpasninger i kyst- og kystnære områder (Master-oppgave)*
- *Skinn- og pelsberedning i reinsdyrkulturer – en sammenlignende studie av samiske og evenkiske metoder (doktorgrad)*
- *Fremveksten av samisk etnisitet i lys av innlandsområdenes økte betydning, 2300 f.Kr. – 300 e.Kr (post-doc)*
- *Smierru (forskning – dokumentarfilm)*

Av disse er det to prosjekter som har særlig relevans for forskning om forvaltningsmessige problemstillinger knyttet blant annet til etnisitet, forholdet mellom lokalsamfunn og offentlig forvaltningsapparat (*Etniske relasjoner i Nordre Nordland i historisk perspektiv*, *Når kultur skal bevares. Offentlig forvaltning av samiskhet*). Fire av prosjektene har særlig relevans for kunnskap om registrerte samiske kulturminner, evaluering, status, nye registreringer, konsekvenser (*Kulturtradisjoner og etniske relasjoner i Hedmark i senneolitikum og bronsealder*, *Samiske gårds- og bygdenavn i muntlig tradisjon, historiske dokumenter og statens navnepolitikk*, *Sørsamisk historie i Ytre Namdal - Tolking av bosettingsmønstre og næringstilpasninger i kyst- og kystnære områder*, *Fremveksten av samisk etnisitet i lys av innlandsområdenes økte betydning, 2300 f.Kr. – 300 e.Kr. Smierru*). Prosjektet *Skinn- og pelsberedning i reinsdyrkulturer – en sammenlignende studie av samiske og evenkiske metoder*, som har resultert i en doktorgrad innenfor konserveringsfaget, har relevans både for samiske kulturminner og for det tverrgående kunnskapsbehovet Materiell struktur (kunnskap om materialer, konservering, håndverkstradisjoner og tradisjonsbaserte løsninger).

Program for samisk forskning II

Program for samisk forskning II (Sam II) er opprettet for perioden 2007-2017. Det har ikke et like tydelig grunnforskningsfokus som det forrige programmet for samisk forskning. Programmet hadde sin første ordinære utlysning i 2008. Det ble da tildelt midler til ett prosjekt av relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene: *Landskapskunnskap og*

ressursbruk i indre Troms og Finnmark 2500 f.Kr.-1000 e.Kr ved Universitetet i Tromsø. I tillegg delte programmet ut noen midler i 2007, blant annet til et doktorgradsarbeid med tittelen: *Cultural sites, traditional knowledge and participatory mapping; long time landscape use in Sápmi* ved NIKU.

ARENA-programmet

Arena-programmet er en felles satsing mellom Innovasjon Norge, Norges forskningsråd og Selskapet for industrivekst (SIVA). Programmet tilbyr faglig og finansiell støtte til å etablere såkalte Arena-nettverk. Programmet skal dessuten bidra til læring i innovasjonsprosesser og utvikling av næringsmiljøene. For å få til dette trekkes forsknings- og utdanningsmiljøer ved både universiteter og høyskoler inn i samarbeidet. Også flere andre private og offentlige aktører deltar.

Et Arena-prosjekt går ordinært over tre år. Det er høsten 2007 i gang cirka 20 prosjekter. Det er ingen av dem som har kulturminner og kulturmiljøer som uttalt fokus, men ett av dem vil likevel kunne være av relevans for kunnskap om verdiskaping i tilknytning til kulturminner og kulturmiljøer; prosjektet: *Innovativ fjellturisme*. Målet for prosjektet er å trekke folk til norske fjell gjennom hele året. Fjelldestinasjonene i prosjektet ligger rundt Hardangervidda. Reiselivsaktører og andre næringsaktører på de sju destinasjonene utgjør prosjektets målgruppe. Et tett samarbeid på tvers skapes gjennom felles møteplasser og andre nettverksaktiviteter. Aktørene møtes på en årlig konferanse, årlige studieturer, kurs og seminarer. Det arbeides med å skape innovasjon gjennom systematisk kompetanseheving på alle nivåer. Prosjektet har over 40 aktiviteter/delprosjekter i porteføljen. Ett av dem er blant annet *Rjukan - reiseliv i industriens vugge*. Prosjektene publiserer fortløpende, og har egen nettside http://ekstranett.innovasjonnorge.no/templates/Page_Meta_50544.aspx.

2.3 Relevant EU-finansiert forskning

Innenfor EU er det flere muligheter for finansiering av forskningsprosjekter. Hovedtyngden av forskning innenfor EU finansieres gjennom rammeprogrammene. I løpet av perioden 2005-2008, har det vært to rammeprogrammer: 6. rammeprogram (2004-2006) og 7. rammeprogram som startet i 2007 og skal gå til 2013. I tillegg finnes en rekke andre finansieringsmuligheter, som f. eks Culture-programmet og HERA-NET⁶.

Innenfor European Science Foundation (ESF) er det flere aktiviteter som støtter prosjekter med kulturminner og kulturmiljøer som tema, som for eksempel under EUROCORES (*Histories from the North – environments, movements, narratives*), Exploratory work-shops (*Emerging Energies, Emerging Landscapes: Revisioning the Past, Constructing the Future*) og RESEARCH NETWORKING PROGRAMMES (*Early Agricultural Remnants and Technical Heritage*). De har likevel ikke direkte relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene ettersom målsetting og forskningsfokus er rettet mot andre mål/temaer.

COST-aksjoner

COST-aksjoner har som formål å koordinere nasjonale forskningsaktiviteter i Europa. FoU-samarbeidet vil ofte foregå som et nettverkssamarbeid med sikte på grunnforskning, prekompetitiv forskning, standardisering mv. To COST-aksjoner er av særlig relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene:

- *Action A27: Understanding pre-industrial structures in rural and mining landscapes.*
- *Action IE0601: Wood Science for Conservation of Cultural Heritage (WoodCultHer)*

⁶ HERA (Humanities in the European Research Area) (2005-2009) er et av mange ERA-NET som Forskningsrådet deltar i. HERA er et samarbeidsprosjekt mellom 15 europeiske forskningsråd og European Science Foundation (ESF) for å styrke og synliggjøre humanistisk forskning og fremme europeisk forskningssamarbeid. Det vil bli satt i gang et felles forskningsprogram innenfor humaniora, finansiert av forskningsrådene. Det planlegges å lyse ut forskningsmidler i 2009 på temaene: Cultural Dynamics and Humanities as a Source of Creativity and Innovation.

Den første har særlig levert kunnskap om utfordringer knyttet til forvaltning av landskap og implementering av den europeiske landskapskonvensjonen (se for eksempel Fairclough og Møller 2008).

Også flere andre COST-aksjoner vil levere kunnskap av relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene, men så langt vi har kunnet registrere er det kun de nevnte aksjonene som direkte har kulturminner og kulturmiljøer som tema.

6. rammeprogram

Under miljøprogrammet var det egne utlysninger som gikk på kulturminner og kulturmiljøer, enten rettet inn mot konservering eller forvaltningsstrategier. Dette resulterte i en rekke prosjekter av relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene, jf. vedlegg 1. I tillegg til dette var det også et stort antall kulturminneprosjekter med annet fokus, blant annet formidling og utvikling av IT-løsninger for kunnskapsforvaltning og formidling.

Langt de fleste prosjektene har hatt fokus på utvikling av konserveringsstrategier og -teknologier og utvikling av overvåkingsmetodikk. På dette feltet var det også prosjekter med norsk deltakelse, for eksempel:

- *Innovative laser based system and technologies for in-situ cleaning of painting Artworks*
- *Assessment of Air Pollution Effects on Cultural Heritage - Management Strategies*
- *Prevention of salt damage to the built cultural heritage by the use of crystallisation inhibitor*
- *Conservation materials for stained glass windows - assessment of treatments, studies on reversibility, and performance of innovative restoration strategies and products*
- *Near Infrared Spectroscopy Tool for Collection Surveying.*

Flere av prosjektene adresserer også tydelig problemstillinger knyttet til klimaeffekter.

Tre prosjekter innenfor 6. rammeprogram har hatt verdiskaping og kulturminner som ressurs i samfunnsutviklingen i fokus:

- *Pro-active management of the Impact of Cultural Tourism upon Urban Resources and Economies*
- *Intelligent tourism and cultural information through ubiquitous service*
- *Sustaining Europe's cultural heritage: from research to policy.*

Interessant er det særlig at to prosjekter ser på internasjonale prosesser og rammevilkår – effekter på kulturminner og kulturmiljøer og forvaltningen av disse: det italiensk-ledete *Law and cultural heritage in Europe* og *Valorisation of Monumental Heritage through Higher Education and Professional Training. Socio-economic study and analysis of National Policies on EU-MED-DEV countries and EC Directives*

7. rammeprogram

Programmet startet opp i 2007. Også i dette programmet er det programområder/utlysninger rettet inn mot kulturminner og kulturmiljøer. Dette gjelder først og fremst konservering og materialkunnskap under miljøprogrammet. I tillegg vil programmet *Social sciences and humanities* (SSH), som for øvrig er med i rammeprogrammet for første gang, være relevant.

SSH kretser rundt utfordringene Europa i dag står overfor, og det tas opp en rekke tema knyttet til vekst, sysselsetting, livskvalitet, språk, kultur og globalisering. Innenfor dette programområdet er det startet opp ett prosjekt med norsk deltakelse, som ser på lokal og nasjonal identitetsbygging etter krig og katastrofer (CRIC). Prosjektet har ikke direkte relevans for de prioriterte kunnskapsbehovene.

I miljøprogrammet *Environment* skal kunnskapsgrunnlaget for Europas ressursforvaltning og miljøpolitikk skapes. Programmet har som mål å gi utviklingen av teknologier som er miljøvennlige et løft. Ett av prosjektene innenfor programmet er prosjektet *Technologies and Tools to prioritize assessment and diagnosis of air pollution impact on immovable and movable Cultural Heritage*. Dette vil trolig være av relevans for det tverrgående kunnskapsbehov knyttet til kulturminner som materiell struktur (konservering, materialer). Et annet prosjekt er *Smart Monitoring of Historic Structures*, som skal utvikle sensorteknologi for overvåking av historiske strukturer. Resultater fra prosjektet vil trolig kunne være relevant for kunnskapsbehov innenfor temaet *Materiell struktur*, men også *Aktører og medvirkning* (effekter og overvåking).

2.4 Nordiske prosjekter

Det er flere finansieringsmuligheter i Norden for kunnskapsutvikling knyttet til kulturminner og kulturmiljøer: Nordforsk, NOS-HS og Nordisk ministerråd.

Nordforsk er et rådgivende organ for nordisk forskningspolitikk under Nordisk ministerråd som koordinerer og finansierer forskning. NordForsks faste, årlige støtteordninger omfatter finansiering av nordiske forskernettverk, utlysning av såkornmidler, støtte til nordiske forskerkurs, veilederkurs, nettverk av nasjonale forskerskoler og nettverk av nasjonale Centres of Excellence. Et par av prosjektene har kulturminner og kulturmiljøer som tema. De har et tydelig grunnforskningspreg, og er derfor ikke tatt med i oversikten⁷.

Heller ikke **NOS-HS** (Nordisk samarbeidskomite for humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning) har støttet relevante forskningsprosjekter i denne perioden. De finansierer prosjekter som kan fremme nordisk forskning og utvikle nye og innovative forskningsområder innen for humaniora og samfunnsvitenskap. Forøvrig gir de midler til forsker-workshops og seminarer, som for eksempel en eksplorativ workshop om *Heritage Politics and the Theory of Cultural Transmission* eller *Changing pictures. Recent rock art research in northernmost Europe*.

Nordisk ministerråd er de nordiske regjeringers samarbeidsorgan. Samarbeidet er organisert innenfor ulike tematiske "underråd", og kulturminner og kulturmiljøer sorterer under Nordisk ministerråd for Miljø. Med embetsmannskomiteen for miljøspørsmål som utøvende organ. De gir ikke midler til forskningsprosjekter, men har noe midler til utredning og workshops. Både forvaltnings- og forskningsinstitusjoner kan søke om støtte til slike aktiviteter. De prosjektene som har fått støtte, har blant annet relevans for forvaltning av bygd miljø og verdiskaping (*Economics and Built Heritage – Seminar proceedings: Kulturminner og verdiskaping i Norden. Nordisk workshop, Oslo, 2.–3. mai 2007*) og for integrert forvaltning av landskapet (*NordFram – arbeidsgruppen for "Fremtidens nordiske jordbrug og kulturlandskab"*).

Riksantikvarieämbetet

Det svenske Riksantikvarieämbetet finansierer og initierer selv betydelig forskning om kulturminner og kulturmiljøer. For eksempel tildelte de i 2008 11 millioner kroner til forskning og utvikling, herunder også til doktorgradsprosjekter. For perioden 2006-2010 er følgende tema prioritert:

- Landskap med historie
- Plats och tradition
- Moderna kulturarv

Innenfor temaet *Landskap med historie* har flere prosjekter fokusert på aktører, medvirkning og prosesser, og har således relevans for kunnskapsbehovet *Integrert forvaltning av*

⁷ Gjelder prosjektene: Forskerskole: Dialogues with the Past Nordic Graduate School in Archaeology og Forskernettverk 2006: Sami Prehistory and Early History in the Western Barents Region - Sami archaeological network

landskapet (for eksempel Den hållbara medborgaren. Värderingar, traditioner och kunskap i konflikt og Delaktighetens landskap: Tillgänglighet och inflytande inom kulturarvssektorn).

Her finnes også prosjekt som ser på nasjonale effekter av internasjonale rammebetingelser og avtaler (*Europeiska landskapskonventionen - en dörr till tolkning och planering av de regionala landskapens kulturarv och biologiska mångfald?*)

Innenfor temaet *Plats och tradition* og *Moderna kulturarv* er det et stort antall prosjekter som tar for seg konserveringsmetoder og –strategier og forvaltning av det bygde miljøet (for eksempel *Skonsam och energieffektiv uppvärmning av kyrkor, Behov av och metoder för omkonservering av arkeologiskt alunbehandlat trä og Morgondagens kulturobjekt. Pilotprojekt för bevarande av plastföremål*). Disse vil ha direkte relevans for kunnskapsbehovene innenfor det tverrgående temaet *Materiell struktur*, men også for *Integrert forvaltning av bygd miljø*. Det er også gjennomført flere prosjekter av relevans for *Verdiskaping og Kulturarven som ressurser i samfunnsutviklingen*, som for eksempel *Kulturarv, mångfald och marknadsföringspraktiker og Kulturmiljöns sociala och ekonomiska värden-metoder för utvecklade dialoger med medborgare och företag i den kommunala planeringen om kulturmiljöns värden*.

2.5 Annen relevant forskning - Norge

Kunnskapsoppbygging knyttet til forvaltningsområdet kulturminner og kulturmiljøer skjer innenfor et bredt spekter av fagfelt og profesjoner. Kunnskapsproduksjonen skjer både i form av grunnforskning, anvendt forskning, utredninger, miljøovervåking, registreringer etc., og innenfor universitets- og høyskolesektoren, instituttsektoren, museer og andre institusjoner, samt gjennom forvaltningens arbeid med bl.a. registrering og dokumentasjon.

Riksantikvaren har vært interessert i å få en oversikt over i hvilken grad det utføres relevant forskning nasjonalt - utover det som finansieres via Forskningsrådet. Vi har derfor sett nærmere på hva som er publisert fra sentrale forskningsmiljøer på feltet i perioden 2005-2008. Av relevante miljøer vi har sett nærmere på er Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, SINTEF Byggforsk, de arkeologiske forvaltningsmuseene, sentrale institutter ved universiteter og høyskoler (som for eksempel institutt for arkeologi, konservering og historie ved Universitetet i Oslo, institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen, institutt for media, kultur og samfunnsfag ved Universitetet i Stavanger og Samisk høgskole) og forskningsinstitutter (som for eksempel Norsk institutt for by- og regionforskning NIBR, Institutt for samfunnsforskning ISF, Norsk institutt for naturforskning NINA). Søket har tatt utgangspunkt i de halvårlige listene fra Riksantikvarens bibliotek over nye relevante publikasjoner. For oversiktens skyld er gjennomgangen nedenfor sortert i forhold til kunnskapsbehovene.

Det er interessant å merke seg at det er gjort mest forskning av relevans for *Integrert forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer og landskap*. Eksempelvis kan nevnes en doktorgradsavhandling i geografi ved Universitetet i Bergen som med utgangspunkt i Stølsheimen, Vest-Norge, har utarbeidet anbefalinger for hvordan en aktuell geografisk landskapsdefinisjon vil kunne integreres i landskapsvern og forvaltning (Eiter 2007) og en annen avhandling fra Universitetet for miljø- og biovitenskap/institutt for landskapsplanlegging: *A conceptual framework for assessing visual landscape character using indicators – the VisuLands framework* (Tveit 2007). Gjennom dette arbeidet er det utviklet indikatorer, bl.a. kulturminner, for landskapskarakterisering.

Også til kunnskapsbehovet *Aktører og medvirkning i forhold til kulturminneforvaltningen*, er det levert relevant kunnskap, deriblant doktorgradsavhandlingen *Kulturminnevern, skjønn og forutsigbarhet. En studie av offentlig arealplanlegging og bevaring av kulturminner* ved NTNU (Anker 2007). Denne tar for seg to planprosesser, på Hitra og Røros, og ser på hvordan

kulturminneforvaltningen har deltatt. Studien gir kunnskap om hvordan utvelgelsen av bevaringsverdige kulturminner skjer, verdisetting og kriteriebruk.

Når det gjelder forskning på *Samiske kulturminner og kulturmiljøer*, forskes det en del ved universitetene og det ferdigstilles også doktorgrader som har annen finansiering enn Forskningsrådet. For øvrig går mye av det som er av kunnskapsproduksjon om samisk kulturminnevern primært under kategorien dokumentasjon. Dokumentasjon og formidling av forskning er to viktige "støttefunksjoner" til forskning og dette er ikke sett på i denne rapporten. For eksempel gjøres dokumentasjon og innsamling av samiske stedsnavn i lokalsamfunn og av lokale institusjoner/organisasjoner.

Et par prosjekter har relevans for kunnskap om *Verdiskaping og Kulturarven som ressurs for samfunnsutviklingen*: en doktorgradsavhandling om bygdeutvikling og ressursene i jordbrukets kulturlandskap (Lønning 2007) og en rapport fra Telemarksforskning i Bø om verdiskapingspotensialet i Nasjonale festningsverk (Svardal 2008). Den siste har riktignok mer preg av utredning enn forskning, men er tatt med fordi den gir et konkret kunnskapstilfang til temaet.

Når det gjelder forskning knyttet til kulturminner som *Materiell struktur*, er forskning som er gjennomført av relevans her i første rekke knyttet til konservering og materialkunnskap, som for eksempel en historisk studie av kalkmørtel, ved SINTEF Byggforsk (Waldum 2006).

Når det gjelder forskning knyttet til internasjonale prosesser og rammevilkår – effekter på kulturminner og kulturmiljøer og forvaltningen av disse, er det ikke registrert noen aktuelle prosjekter på dette temaet.

3. Kunnskapsbehovene: hva er dekket?

På bakgrunn av gjennomgangen i kapittel 2 kan man stille spørsmålene:

- Synes de prioriterte kunnskapsbehovene å være tilstrekkelig fanget opp av Forskningsrådet og aktuelle forskningsaktører?
- Hvilke kunnskapsbehov er dekket?
- Er det noen områder som ikke er adressert?

Gjennomgangen har vist at noen kunnskapsbehov er dekket bedre enn andre. Dette gjelder i særlig grad *Integrert forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer og landskap* og *Materiell struktur*. Når det gjelder førstnevnte er det særlig kunnskap knyttet til *Integrert forvaltning av landskapet* som er adressert. Dette gjelder til dels også aktørperspektivet i forhold til denne problematikken. Gjennomgangen viser også at det er satt i gang nye prosjekter på denne tematikken, hvilket kan innebære at kunnskapsbehovet vil bli ytterligere dekket i løpet av de kommende årene. Mindre forskning er gjort i forhold til *Bygd miljø* og *Byer og tettsteder*. Gjennomgangen av prosjekter viser imidlertid at det er igangsatt flere nye prosjekter samt en SIP ved NIKU, som vil kunne bidra til bedre kunnskapsdekning fremover. Det samme gjelder *Kulturarven som ressurs i samfunnsutviklingen*. Hittil er det gjennomført få prosjekter, men det pågår flere som vil kunne gi viktige kunnskapsbidrag på dette feltet i de kommende årene.

Når det gjelder kunnskap om *Aktører og medvirkning i forhold til kulturminneforvaltningen* er det få prosjekter som har forskning på dette som direkte målsetting. Likevel gir flere av prosjektene kunnskap om aktører, prosesser og medvirkning. Til dette kunnskapsbehovet hører også kunnskap om effekter og miljøovervåking. Her er det gjennomført flere gode og relevante prosjekter, blant annet finansiert av EU.

Internasjonale prosesser og rammevilkår er det kunnskapsbehovet som er dårligst adressert. Vi har identifisert et par prosjekter innenfor EUs 7. rammeprogram som synes å være relevant for dette, samt ett initiert av svenske Riksantikvarieämbetet. Ingen norske prosjekter eller publikasjoner er registrert i gjennomgangen.

Når det gjelder *Samiske kulturminner og kulturmiljøer*, pågår det knapt noe fortidsforskning i Nord-Norge som ikke er relevant for samisk kulturminnevern. På nasjonalt plan finnes flere gode og relevante prosjekter som belyser tematikken, blant annet innenfor flere forskningsrådsprogrammer⁸. Det er likevel mange perspektiver som er viktige for samisk kulturminnevern som ikke blir belyst eller vektlagt. Et eksempel er forskning som fokuserer på konsekvensene av tidsgrensene for automatisk fredning av samiske kulturminner. Et annet eksempel er forskning som ser på utfordringene i å dokumentere samisk fortid og tilstedeværelse i områder uten registrerte samiske kulturminner.

Verdiskaping er et av de tverrgående kunnskapsbehovene, og har en del til felles med kunnskapsbehovet *Kulturarven som ressurs i samfunnsutviklingen*. Det er gjennomført noe forskning som dekker dette feltet, og det er igangsatt flere studier som vil kunne gi viktige kunnskapsbidrag fremover. Det bør imidlertid vurderes om ikke disse to temaene bør ses i sammenheng ved den forestående revisjonen av forskningsbehovene.

Når det gjelder *Kystkultur*, som også er et tverrgående kunnskapsbehov, er det både gjennomført og igangsatt flere prosjekter som enten har direkte fokus på kystens kulturminner, eller som har dette som del av et større prosjekt. En utfordring med å identifisere forskning av relevans for dette temaet, er at det er nokså utydelig definert hva som menes med kystkultur – blant annet i forhold til andre temaer som f. eks byutvikling. Er

⁸ Se for eksempel under Landskap i endring, Samisk program I og II og Frittstående prosjekter.

det kystkultur bare fordi det ligger ved kysten? Transformasjon av havner i by, sorterer det under byutvikling eller kystkultur? Likevel er det et hovedinntrykk at den totale mengden prosjekter og resultater på dette feltet er relativt beskjeden – sett i forhold til feltes politiske og kulturminnefaglige prioritering.

Temaet kulturminner som *Materiell struktur* er særlig godt dekket opp, særlig i forhold til konservering og materialkunnskap. Dette skyldes i særlig grad den forskningsinnsats og fokus som har vært på dette i EU – både i 6. og 7. rammeprogram. Selv om det var norsk prosjektledelse eller deltakelse i flere prosjekter er det et tankekors at innsatsen i Norge på dette feltet er relativt beskjeden, og begrenset til et fåtall miljøer. Denne type forskning er i dag forutsatt dekket gjennom grunnforskning. To SIPer ved NIKU og et fåtall prosjekter ved SINTEF Byggforsk og NTNU har likevel levert relevant kunnskap inn mot denne tematikken.

Gjennomgangen viser at forskningsaktiviteten i perioden 2005-2008 både har gitt konkrete innspill til praktisk forvaltning og samtidig bidratt med et kritisk blikk på dagens forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Ikke minst har mye av forskningen bidratt til viktig nettverksbygging mellom forskningsmiljøer og dermed lagt et grunnlag for kvalitativ god tverrvitenskapelig forskning fremover. Dette er viktige infrastrukturiltak etterlyst blant annet i Utredningen av kunnskapsbehovet (Norges forskningsråd 2003). En styrke ved de prosjektene som er gjennomgått er at det synes å være en større bredde enn tidligere mht til institusjoner (som for eksempel ECON) og fag. Likevel kan det være grunn til å understreke at det fremdeles er en utfordring knyttet til forskningssamarbeid mellom forvaltningsmuseene, universitetene/høyskolene og de frittstående forskningsinstituttene. Gjennomgangen viser at det oftere er samarbeid mellom ulike forskningsinstitutter enn mellom forvaltningsmuseene, universitetene, høyskolene og forskningsinstituttene. Slike samarbeid er viktig å utvikle, ikke minst med tanke på å ivareta koblingen til grunnforskning.

Gjennomgangen viser også at det kan være grunn til å vurdere om grepet med tverrgående temaer har vært en vellykket strategi? Viktige politiske og faglig prioriterte områder som *Kystkultur* og *Verdiskaping* synes ikke å ha fått et forskningsmessig løft i den aktuelle perioden. At det er levert mye forskning innenfor *Materiell struktur* skyldes i hovedsak at dette er prioritert i EUs rammeprogrammer.

Temaer som verdiskaping/kulturarven i samfunnet, samt by, landskap og konservering har stort fokus internasjonalt og enkelte av temaene er kanskje mer modne internasjonalt? Det kan være mye å hente på internasjonalt samarbeid på disse områdene, både i form av konkret prosjektsamarbeid, institusjon og utveksling/studieopphold for forskere.

Det kan også være grunn til å vurdere om flere av de adresserte behovene bør løses på andre måter? Bør eller kan noen av disse problemstillingene løses innenfor andre fagdisipliner? Innenfor for eksempel stats- og samfunnsvitenskap finnes mye kunnskap om slike forhold, både i form av teorier og metoder. Skal dette være en oppgave for kulturminneforskningen? Kan hende en vel så stor utfordring er å nyttiggjøre seg denne kunnskapen i forhold til spesifikke kulturminneutfordringer?

Det bør også stilles spørsmål ved om flere av de adresserte behov under *Integrert forvaltning av landskapet* i større grad enn i dag løses på andre måter enn ved forskning, for eksempel gjennom Riksantikvarens egne FoU-midler? Ofte krever slik metodeutvikling tett samarbeid mellom forskning og forvaltning, for eksempel med hensyn til utvikling av tekniske løsninger, utprøving/testing, brukermedvirkning etc. Langt de fleste konkretiserte kunnskapsbehovene på dette punktet handler om utvikling av metoder, verktøy og virkemidler, og ikke alle krever langsiktig, tverrfaglig forskning. Dette må også ses i lys av Forskningsrådets ønsker om store, tverrfaglige programmer og prosjekter.

Avslutningsvis vil vi peke på behovet for formidlingstiltak mellom forskning og forvaltning. Tilgjengeligheten til forskningsresultater med tanke på publikasjoner og andre former for formidling til allmennhet og forvaltning er i dag komplisert og tidkrevende. Her er det store behov og muligheter for forbedringer.

Litteratur/kilder

- Anker, Marie Louise 2007: *Kulturminnevern, skjønn og forutsigbarhet. En studie av offentlig arealplanlegging og bevaring av kulturminner*. Trondheim, NTNU.
- Barlindhaug, Stine og Inger Marie Holm-Olsen 2005: Om bruk av satellittbilder for lokalisering, overvåking og prediksjon av kulturminner. I Egenberg et al (red): *Kultur – minner og miljøer*. NIKU Tema 18, Oslo.
- Berg, Sveinung Krokann og Atle Omland 2007: Drømmen om Drammen – kulturminners attraktivitet i en pen elveby? *Fortidsminneforeningens Årbok 161: 37-45*.
- Bjerke, Tore; Oddgeir Amundsen; Sveinung Krokann Berg og Olve Krange 2006a: *Friluftsliv i byen. Aktiviteter, ønsker og holdninger blant innbyggere i Groruddalen*. NINA rapport 191
- Bjerke, Tore; Oddgeir Andersen; Thomas Haaland; Sveinung Krokann Berg og Olve Krange 2006b: *Aktiviteter og holdninger blant barn i Groruddalen*. NINA rapport 190
- Bjørke, Anne 2005: Lysekroner frå Nøstetangen Glasverk – vurdering av originalitet. I Egenberg et al (red): *Kultur – minner og miljøer*. NIKU Tema 18, Oslo.
- Eiter, Sebastian 2007: "Rethinking landscape diversity – integrating natural and cultural qualities, and users' and experts' practices into protection and management. Examples from the Stølsheimen mountains, Western Norway." Dr.avhandling, inst. for geografi, Universitetet i Bergen
- Erikstad, L.; Lindblom, I.; Jerpåsen, G.; Hanssen, M. A.; Bekkby, T.; Stabbetorp, O., Bakkestuen, V. 2006: Tverrfaglig verdiforståelse og verdisetting i konsekvensutredninger. I Tesli, A. et al (red): *Kvaliteten på norske konsekvensutredninger. Gjennomgang, kvalitetsvurdering og metodeutvikling*. Miljøalliansen, Oslo.
- Fairclough, Graham og Per Grau Møller 2008: *Landscape as heritage. The management and Protection of Landscape in Europe, a summary by the COST A27 project "Landmarks"*. Geografica Berensia G 79, University of Bern
- Hage, Ingebjørg; Haugdal, Elin; Ruud, Bodil; Hegstad, Sveinulf (red.)2007: *Arkitektur i Nord-Norge*. Fagbokforlaget
- Jerpåsen, Gro og Grete Swensen 2005: Når byen inntar landet. I Egenberg et al (red): *Kultur – minner og miljøer*. NIKU Tema 18, Oslo.
- Krøger, Jens Flemming 2004: Kommentar til Grete Lillehammer: "Kulturminnevernforskning – hvor nyttig?". I *Primitive tider* nr.7: 2004, Oslo
- Kværner, Jens; Swensen, Grete og Erikstad, Lars 2006: Bedømming av miljøfølsomhet i konsekvensutredninger Sårbarhetsbegrepets innhold og bruk i en alternativ konsekvensanalyseprosedyre. I Tesli, A. et al (red): *Kvaliteten på norske konsekvensutredninger. Gjennomgang, kvalitetsvurdering og metodeutvikling*. Miljøalliansen, Oslo.
- Lillehammer, Grete 2004: Kulturminnevernforskning – hvor nyttig? I *Primitive tider* nr.7:2004, Oslo.
- Lønning, Dag Jørund 2007: *Fridomen til å skapa. Alternative historier om nyskaping og bygdeutvikling*. UMB, Ås
- McLees, Chris 2005: Den etterreformatoriske byen som forsknings- og forvaltningsobjekt. I Egenberg et al (red): *Kultur – minner og miljøer*. NIKU Tema 18, Oslo.
- Miljøverndepartementet 2005: *Leve med kulturminner*. St.meld. nr 16 (2004-2005).
- Miljøverndepartementet 2004: *Katalog over Miljøverndepartementets viktigste kunnskapsbehov 2005-2009*.
- Norges forskningsråd 2003: *Kulturminner og kulturmiljøer. Utredning av forskningsbehov 2004-2014*. Oslo
- Omland, Atle 2004: Om det nyttige. Kommentar til Grete Lillehammers artikkel: "Kulturminnevernforskning – hvor nyttig?". I *Primitive tider* nr. 7: 2004, Oslo

- Petersèn, Anna og Paula Utigård Sandvik 2005: Evig eies kun det tapte? Middelalderbyenes kulturlag som kilde til kunnskap om bevaring, nedbryting og kulturhistorie. I Egenberg et al (red): *Kultur – minner og miljøer*. NIKU Tema 18, Oslo.
- Riksantikvaren 2004: *Riksantikvarens oversikt over kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov 2005-2009*.
- Torunn Selberg, Nils Gilje (red.) 2007: *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Skar, Birgitte 2004: Er det nyttig å diskutere nytten – eller burde vi snarere konsentrere oss om innholdet? Kommentar til Grete Lillehammer: "Kulturminnevernforskning – hvor nyttig?". I *Primitive tider* nr. 7: 2004, Oslo
- Stokke, Knut Bjørn og Ragnhild Skogheim 2007: *Kystens kulturminner og kulturmiljøer på Nøtterøy: En studie av planlegging og lokale oppfatninger*. NIBR-notat 2007:108 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning
- Stornes, Jan Michael 2005: Datering av tømmerhus på bakgrunn av novhodenes utforming. I Egenberg et al (red): *Kultur – minner og miljøer*. NIKU Tema 18, Oslo.
- Svardal, Solveig 2008: *Verdiskapingspotensialet i nasjonale festningsverk*. Telemarksforskning, Bø
- Tesli, Arne et al (red) 2006: *Kvaliteten på norske konsekvensutredninger. Gjennomgang, kvalitetsvurdering og metodeutvikling*. Miljøalliansen, Oslo.
- Thomassen, Jørn; John Linnell, Arne Follestad, Per Arild Aarrestad, Gro Jerpåsen 2008: *Smølas framtid formes nå. Scenarieutviklingsseminar Smøla 14. – 15. mai 2008*. NINA Rapport 376, Trondheim
- Tveit, Mari Sundli 2007: *A conceptual framework for assessing visual landscape character using indicators – the VisuLands framework*. PhD, UmB, Ås.
- Waldum, Alf, M og Grete Kjeldsen 2006: *Hydraulisk kalkmørtel : historie, egenskaper og anvendelse*. Prosjektrapport 2006:209, SINTEF Byggforsk.

Informanter/ressurspersoner

Barents Institute, Kirkenes: Forskningsdirektør Wråkberg

KAFF-prosjektet: Siv Ringdal og Anne Sæterdal

NIKU: Birgitte Skar

NORUT Alta: Forsker Josefsen

Sametinget:

Hovedkontor Varanger: Underdirektør Solbakken

Distriktskontor Kåfjord: 1.konsulent Bruun

Distriktskontor Tysfjord: Rådgiver Thomassen

Distriktskontor Snåsa: 1.konsulent Berg

Sámi Allaskuvla/Samisk høgskole, Kautokeino: Økonomi- og personalsjef Nystø

Saemien Sijte: Dunfjeld-Aagård

Universitetet i Tromsø:

Senter for samiske studier: Administrasjonsleder Broderstad

Institutt for arkeologi: Instituttleder Berthelsen

Institutt for arkeologi: Førsteamanuensis Nilsen

Tromsø Museum: Konservator Storm, Stipendiat Baglo, Prosjektleder Sommerseth

Várjjat Sámi Musea, Nesseby: Museumsbestyrer Schanche

NIKU publikasjonsliste/Publications

pr. desember 2009

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse/Publications can be bought from:

NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo

Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01

E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J. 2003. 97 s.*
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit. 2003. 114 s.*
- 3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T. 2003. 89 s.*
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad A. og S. Barlindhaug. 2003. 15 s. **Utsolgt, kun som pdf-fil***
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M. 2003. 59 s.*
- 6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan. 2005. 244 s. **Utsolgt, kun som pdf-fil***
- 7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E. R. 2005. 37 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A. 2006. 55 s.*
- 9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P.B., Petersén, A., Risan, T., 2006. 19 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturarv og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brønne, J. 2006. 89 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T., 2006. 71 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S., 2007. 43 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 13 Konservering av Peter Reimers' altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T. O. og Frøysaker T. 2007. 30 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
14. Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *E. R. Myrvoll. 2007. 36 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 15 Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *T. S. Guttormsen, & K. Fageraas. 2007. 105 s + vedl.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H. 2007. 22 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Halkavarri skytefelt. *Barlindhaug, S., Risan, T. & Thuestad, A.E. 2007. 127 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

- 18** Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, O., Gjertsen, A. K. og K. Skare. 2007. 33 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 19** Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, A., Berg, S. K., Mehren, A. og Eldal, J. C. 2007. 59 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 20** Lokala røster og lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare. *Grahn, W. 2007. 30 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 21** Alterskapet fra senmiddelalderen i Hadsel kirke – et alterskap attribuert til Lekagruppen. Undersøkelser og behandling av alterskapet. Oppmåling av fire skap i Lekagruppen. *Olstad, T. 2008. 83 s.*
- 22** Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 3. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K. 2008. 43 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 23** Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy. *Norsted, T. 2008. 101 s.* (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 24** Samiske helligsteder. Tradisjon – registrering – forvaltning. *Myrvoll, E. R. 2008. 50 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 25** Krusifikset og madonnaskapet i Hedalen stavkirke. Undersøkelse 2006-2008. *Stein, M. og Andersen, E. 2008. 82 s.*
- 26** Før og etter. Overvåking av tilrettelagte kulturminner. *Myrvoll, E. R. og Thuestad, A. E. 2009. 128 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 27** Interseksjonella konstruksjoner og kulturminnesforvaltning. *Grahn, W. 2009. 60 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 28** Kulturmiljøvurdering i Hammerdalen – Larvik. *Berg, S. K., Hvinden-Haug, L. J. og Larsen, K. C. 2009. 66 s + vedl.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 29** Kulturmiljøbegrepet som teoretisk/analytisk begrep og som praktisk begrep for forvaltningen? *Molaug, P. B., Sollund, M.-L. B., Sæterdal, A. 2009. 41 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 30** Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer. En studie med utgangspunkt i vindparkutbygging på Lista. *Larsen, K. og Jerpåsen, G. 2009. 29 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 31** Evaluering av "Spesielle miljøtiltak i jordbruket" (SMIL). Freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. *Sætren, A. 2009. 72 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 32** Om retningslinjer for håndtering og forvaltning av skjelett- og gravfunn fra nyere tid. Rapport til Riksantikvaren. *Sellevold, B. 2009. 49 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 33** I pilegrimenes fotefar. Pilegrimsleden som verdiskapingsprosjekt. *Berg, S. K., Nesbakken, A. 2009. 66 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 34** Godt fungerende bevaringsområder. *Nyseth, T.; Sognnæs, J. 2009. 124 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

- 1** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L. B. 2003. 20 s.*
- 2** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I. M. 2003. 22 s.*
- 3** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavaldsen, P. 2003. 16 s.*
- 4** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K. S. 2003. 22 s.*
- 5** NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.) 2003. 77 s.*

- 6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen. *Bjørke, A. 2003. 95 s.*
- 7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red). 2003. 112 s. Utsolgt, kun pdf-fil*
- 8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S. 2004. 20 s.*
- 9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003. *Sollund, M.-L. B. 2004. 17 s.*
- 10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L. B. 2004. 20 s.*
- 11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I. M. 2004. 17 s.*
- 12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. *Swensen, G, Jerpåsen, G, Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T. S. 2004. 95 s.*
- 13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L. B. 2005. 29 s.*
- 14 Fra vernesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S. Walaker (red.). 2005. 76 s.*
- 15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M.-L. B. 2006. 24 s.*
- 16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M.-L. B. 2006. 26 s*
- 17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M. 2006. 22 s.*
- 18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Red. Egenberg I. M., Skar B. og Swensen, G. 2006. 354 s.*
- 19 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L. B. 2007. 19 s.*
- 20 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006. *Sollund, M.-L. B. 2007. 21 s.*
- 21 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. *Sollund, M.-L. B. 2008. 20 s.*
- 22 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2007. *Sollund, M.-L. B. 2008. 20 s.*
- 23 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2007. *Thuestad, A. E. 2008. 20 s.*
- 24 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland, 2006. *Thuestad, A. E. 2008. 21 s.*
- 25 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune, Finnmark 2006. *Holm-Olsen, I. M. og Thuestad, A. E. 2008. 19 s.*
- 26 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2008. *Sollund, M.-L. B. 2009. 21 s.*
- 27 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2008. *Sollund, M.-L. B. 2009. 21 s.*
- 28 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008. *Sollund, M.-L. B. 2009. 17 s.*

29 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008. *Thuestad, A.E.* 2009. 20 s.

30 Kulturarv og stedsidentitet. Prosjektsammendrag. *Swensen, G (red.)*. 2009. 9 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

31 Kulturarv og stedsidentitet. Kulturmiljø i kryssilden mellom bevaring og utvikling. *Swensen, G, Larsen, K.C., Molaug, P.M. og Sognnæs, J.* 2009. 85 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Red. C.Paludan-Müller & G. Gundhus, G.* 2005. 184 s.